

Nr B 10

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m. dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 6 juni 1958 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr B 26, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagt i statsrådet fört protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

1) **Lag** **om ändring i rättegångsbalken**

Härigenom förordnas, att 1 kap. 4 och 5 §§ rättegångsbalken skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 Kap.

4 §.

I häradsrätt dömer häradshövdlingen med nämnd. Häradsrätten vare dock domför utan nämnd vid måls avgörande utan huvudförhandling samt annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, så ock i tvistemål vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen.

I häradsrätt dömer häradshövdlingen med nämnd. Häradsrätten vare dock domför utan nämnd vid måls avgörande utan huvudförhandling samt annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, så ock i tvistemål vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen. *Lag samma vare i fråga om huvudförhandling och syn å stället i brottmål, om målet rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följä svårare straff än böter, och i målet ej förekommer anledning, att målsägande finnes.*

5 §.

I tingslag — — — — — deras antal.

I nämnd skola sitta minst sju och högst nio. *Rör mål allenast ansvar* I nämnd skola sitta minst sju och högst nio. *I mål om brott, varå icke*

(Nuvarande lydelse)

för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och förekommer i målet ej anledning, att målsägande finnes, eller hålles syn å stället utom huvudförhandling, vare dock häradsrätten domför med tre i nämnden.

(Föreslagen lydelse)

kan följa straffarbete eller avsättning, så ock vid syn å stället utom huvudförhandling vare dock häradsrätten domför med tre i nämnden.

Häradshövdingen fördele — — — — — inom nämnden.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1959. Om häradsrätts sammansättning i mål, vari huvudförhandling påbörjats före nämnda dag, gälle vad i äldre lag är stadgat.

2) Lag

om ändring i strafflagen

Härigenom förordnas, att 4 kap. 4 § strafflagen¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse²)

(Föreslagen lydelse)

4 Kap.

4 §.

Förekommer till — — — — — av målen.

Domstolen må ej förordna om förening av straff utan att den dömde erhållit tillfälle att yttra sig. Begär den dömde att bliva muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. Angående domstolens sammansättning vid sådant förhör så ock eljest vid avgörande av fråga om förening av straff gälle vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål; rådhusrätt vare dock domför med tre i nämnden. Domstolens avgörande sker genom beslut. Beslu-

Domstolen må ej förordna om förening av straff utan att den dömde erhållit tillfälle att yttra sig. Begär den dömde att bliva muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. Angående domstolens sammansättning vid sådant förhör så ock eljest vid avgörande av fråga om förening av straff gälle vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål; underrätt vare dock domför med tre i nämnden. Domstolens avgörande sker genom beslut. Beslu-

¹ Senaste lydelse, se SFS 1958:10.

² Avser paragrafens lydelse enligt lag den 10 januari 1958, vilken träder i kraft den 1 januari 1959.

tet skall, där ej annorlunda förordnas, lända till efterrättelse ändå att talan däremot föres. Utan avbidan på beslut om förening av straff må ettdera straffet verkställas.

tet skall, där ej annorlunda förordnas, lända till efterrättelse ändå att talan däremot föres. Utan avbidan på beslut om förening av straff må ettdera straffet verkställas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1959. Har förhandling påbörjats före nämnda dag, gälle om rättens sammansättning vad i äldre lag är stadgat.

3) Lag

om ändrad lydelse av 6 § lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden

Härigenom förordnas, att 6 § lagen den 20 december 1946 om handläggning av domstolsärenden¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

6 §.

Underrätt vare — — — — — lagfaren domare.

Vid annan — — — — — ärendet angår

1. adoption, vårdnaden — — — — — andra fall;
2. förmynderskap eller — — — — — 10 § föräldrabalken;
3. förvaltning enligt — — — — — är tvistigt;
4. nedsättning av — — — — — till fusion;
5. förvaltning av — — — — — i sparbank;
6. förordnande eller — — — — — är tvistigt;
7. bestämmande av arvode;
8. tillstånd till — — — — — ägofred; eller
9. dödande av förkommen handling.

Skall i häradsrätt nämnd deltaga, vare häradsrätten i ärende, som avses i andra stycket 2, 3, 6 eller 7, domför med tre i nämnden, dock ej då fråga är om tillstånd till viss förvaltningsåtgärd eller talan mot överförmyndares beslut.

Skall i häradsrätt nämnd deltaga, vare häradsrätten i ärende, som avses i andra stycket 2, 3, 6, 7 eller 9 eller angår intagande i rättens protokoll av förening varom under 8. förmåles, domför med tre i nämnden, dock ej då fråga är om tillstånd till viss förvaltningsåtgärd eller talan mot överförmyndares beslut.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1959.

¹ Senaste lydelse, se SFS 1954: 436.

I propositionen åberopas vad som anförts i en vid årets förra riksdag framlagd proposition, nr 159, vilken icke hann upptagas till slutlig behandling av riksdagen före dess upplösning.

Till behandling i samband med propositionen har utskottet förehaft fyra i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

inom första kammaren

nr B 150 av herr *Alexanderson m. fl.* och

nr B 151 av herr *Pålsson m. fl.* samt

inom andra kammaren

nr B 186 av herr *Gezelius m. fl.* och

nr B 187 av herr *Larsson i Norderön m. fl.*

Samtliga motioner utmynnar i hemställan om avslag å propositionen. Likalydande är dels motionerna I: B 150 och II: B 186 dels ock motionerna I: B 151 och II: B 187.

Beträffande de skäl motionärerna anført till stöd för sina yrkanden får utskottet hänvisa till motionerna.

Inledning

Genom lag om ändring i rättegångsbalken den 10 januari 1958 har nya bestämmelser meddelats om rådhusrätts sammansättning i brottmål. Enligt dessa bestämmelser skall rådhusrätt bestå av lagfaren ordförande och tremansnämnd i flertalet av de brottmål, som hittills avgjorts av tre eller fyra lagfarna domare. Den nya lagstiftningen träder i kraft den 1 januari 1959.

Till grund för de nya reglerna om rådhusrätts sammansättning i brottmål ligger ett delbetänkande av *stadsdomstolsutredningen* (SOU 1956:28). Framläggandet av detta betänkande innan utredningsarbetet i övrigt slutförts föranleddes närmast av en önskan att höja rådhusrätternas arbetskapacitet utan ökning av antalet domartjänster och att på så sätt möjliggöra för dessa domstolar att bemästra de arbetsbalanser som förekommer vid vissa av dem. I betänkandet sade sig utredningen ämna framdeles föreslå, att den mindre nämnden i häradsrätt finge samma befogenheter som i rådhusrätt och att tremansnämndens nuvarande uppgifter anförtroddes ensamdomare. Domförhållningarna i brottmål skulle därmed bli desamma för häradsrätt och rådhusrätt.

Med hänsyn till uttalanden av riksdagen, att frågan om den mindre nämnden i häradsrätt borde upptagas snarast och utan avvaktan på slutförandet av utredningsuppdraget i övrigt, har utredningen utbrutit även denna fråga till särbehandling. Utredningens förslag har framlagts i en den 19 februari 1958 dagtecknad promemoria om häradsrätts sammansättning i brottmål (SOU 1958:9). ttranden över promemorian har efter remiss avgivits av riksåklagarämbetet, samtliga hovrätter, 1951 års rättegångskommitté, Sveriges advokatsamfund, föreningen Sveriges häradsövningar, föreningen Sveriges landsfogdar, föreningen Sveriges landsfiskaler, föreningen Sveriges stadsfiskaler, Sveriges juristförbund, svenska stadsförbundet och svenska

landskommunernas förbund. Därjämte har en skrift inkommit från häradshövdingen Ernst Leche m. fl. för nämndemännen i Nedansiljans domsaga.

Rättsläget och utredningens förslag m. m.

I brottmål kommer rådhusrätt från och med den 1 januari 1959 att ha följande sammansättningsformer. I mål om ansvar för brott, varå ej kan följa svårare straff än böter och vari ej förekommer anledning att målsägande finnes — i det följande kallade bagatellbrottmål — blir rådhusrätt såsom hittills domför med endast en lagfaren domare. I mål om ansvar för brott, varå ej kan följa straffarbete eller avsättning, blir rådhusrätt domför med lagfaren ordförande och tre nämndemän. Återstående brottmål, d. v. s. de allvarligare brottmålen, skall avgöras av ordförande och fullsutten nämnd, vilket innebär, att i nämnden skall sitta minst sju och högst nio.

I fråga om häradsrätts sammansättning i brottmål gäller enligt nuvarande ordning, att nämnd alltid skall medverka vid huvudförhandling i brottmål. För häradsrätt finnes således ej möjlighet att avgöra bagatellbrottmål med endast en domare i rätten. Dessa mål får emellertid i häradsrätt avgöras med tremansnämnd, vars behörighetsområde motsvarar ensamdomares i rådhusrätt. I alla övriga brottmål består häradsrätt av ordförande och fullsutten nämnd.

I 1 kap. 7 § rättegångsbalken stadgas om häradsrätts ordinarie, d. v. s. i tingsordning fastställda, ting. Dessa är av två slag, dels allmänna ting dels ting för huvudförhandling i mål, vari häradsrätt är domför med tre i nämnden. Allmänt ting skall enligt 7 § första stycket hållas för huvudförhandling med nämnd å tingsställe å bestämda tider — som regel varje vecka — med undantag för tiden under häradsrätts ferier; enligt 2 § kungörelsen den 10 juli 1947 om tingsordningar m. m. skall häradsrätt hålla ferier från och med den 17 juni till och med den 21 augusti, från och med den 19 december till och med den 6 januari samt från och med måndagen före påsk till och med lördagen efter påsk. Tremansting skall enligt 1 kap. 7 § andra stycket rättegångsbalken, om behov föreligger, hållas å bestämda tider och orter; de får hållas även under häradsrätts ferier samt å annan ort än den, där tingsställe är. Kungl. Maj:t förordnar om varje häradsrätts tingsordning, och bestämmelser härom är meddelade i den nyssnämnda kungörelsen.

För innebörden av utredningens förslag och motiven därför samt för de över förslaget avgivna remissyttrandena lämnas en redogörelse å s. 7—24 i propositionen nr 159 till årets förra riksdag.

Departementschefen

Vid remiss till lagrådet av det i förenämnda proposition nr 159 upptagna förslaget anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Lindell*, följande:

»Såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår genomfördes för råd-

husrätternas del förra året en reform av innebörd att rådhusrätt vid handläggning av mål om brott, varå icke kan följa straffarbete eller avsättning, från och med den 1 januari 1959 blir domför med en lagfaren ledamot och nämnd, bestående av tre personer. Den juristkollegiala sammansättningen av rådhusrätt kommer således med ingången av nästa år, fränsett vissa speciella fall, att försvinna i brottmålen; det är i huvudsak endast i tvistemål, som rådhusrätten därefter kommer att utgöras av ett juristkollegium utan lekmannainslag. Reformen förestavades främst av intresset att med tillbörligt beaktande av rättssäkerhetssynpunkterna åstadkomma en mera rationell ordning för handläggningen av de många ordinära brottmålen vid rådhusrätterna. Systemet med tre lagfarna domare ansågs nämligen utgöra en något överdimensionerad anordning för dessa mål. Ett viktigt syfte med reformen var också att ge lekmannaelementet vidgat inflytande i rådhusrätterna. Även behovet att underlätta arbetsläget för vissa rådhusrätter med stora arbetsbalanser var ett av skälen för reformen.

De nya reglerna om rådhusrätts sammansättning i brottmål grundas på ett förslag, som i augusti 1956 avgavs av stadsdomstolsutredningen. Denna utredning har till huvudsaklig uppgift att överväga rådhusrätternas framtida ställning, d. v. s. att bereda marken för ett eventuellt förstatligande av dessa domstolar. Förslaget utgjorde det första ledet i detta omfattande utredningsarbete. Det var emellertid begränsat till att avse enbart förhållandena i rådhusrätt. Något förslag i syfte att införa en motsvarande ordning vid häradsrätterna — där den mindre nämndens behörighetsområde för närvarande är begränsat till bagatellbrottmålen — framlades däremot icke; utredningen avsåg att framdeles återkomma till detta ämne. Utredningens ställningstagande i detta hänseende mötte viss kritik vid remissbehandlingen av utredningens förslag. Bl. a. gav föreningen Sveriges häradshövdingar uttryck åt uppfattningen att den bebådade utvidgningen av den mindre häradsnämndens behörighet redan då borde genomföras. Att så borde ske förordades också av Svea hovrätt. I det förslag, som på grundval av utredningsförslaget och yttrandena däröver remitterades till lagrådet, upptogs likväl ej några ändrade regler med avseende å domförhetsreglerna beträffande häradsrätt. Detta föranledde lagrådet — som i princip lämnade förslaget utan erinran — till påpekandet, att det varit önskvärt att jämväl dessa regler blivit föremål för omprövning i sammanhanget. Åt enahanda uppfattning gav även första lagutskottet uttryck i sitt av riksdagen sedermera godkända utlåtande över förslaget. Utskottet framhöll jämväl önskvärdheten av att spörsmålet snarast och utan avvaktan på slutförandet av utredningens uppdrag i övrigt upptogs till övervägande och att därav föranledda förslag förelades riksdagen.

Det förslag, som stadsdomstolsutredningen i överensstämmelse med de önskemål, som sålunda framförts bl. a. av riksdagen, nu avgivit innebär ett ytterligare närmande av våra båda underrättstyper till varandra. Det föreslås sålunda, att häradsrätt med liten nämnd skall få samma befogenhet som rådhusrätt med liten nämnd och att i häradsrätt, liksom i rådhusrätt, bagatellbrottmålen skall kunna avgöras av lagfaren domare ensam. Försla-

get har godtagits av flertalet av de hörda myndigheterna och organisationerna. Vissa invändningar har dock, såsom framgår av den föregående redogörelsen, framkommit vid remissbehandlingen. Invändningarna grundas främst på att nämndemansinstitutionen vid våra häradsrätter uppbäres av en lång historisk tradition och att denna tradition icke bör brytas allenast för att tillgodose kravet på likformighet med rådhusrätterna.

Det torde icke råda mer än en mening om att nämnden i häradsrätt spelar en betydande roll för rättsvården i vårt land, och man bör därför slå vakt om denna institution. Därmed är dock icke sagt att en så stor nämnd som 7—9 nämndemän är nödvändig i alla mål. På detta, liksom på många andra områden, är det påkallat att förbehålla den större insatsen av tid och arbetskraft för viktigare fall och i övrigt iakttaga en skäligen begränsning. Endast på denna väg torde nämndens ställning i längden kunna bevaras.

Med denna utgångspunkt kan enligt min mening ett ställningstagande till det nu föreliggande förslaget ej ge anledning till större tvekan. Även av vissa remissinstanser har förslaget uppfattats såsom en tämligen given konsekvens av den nyligen genomförda reformen för stadsdomstolarnas del. Sedan det av statsmakterna numera godtagits att rådhusrätt med liten nämnd skall kunna handlägga de ordinära brottmålen, finns uppenbarligen intet rimligt skäl, varför icke också häradsrätt med enahanda sammansättning skall kunna göra det. Det har ej gjorts gällande — och det kan enligt min mening ej heller göras det — att domarna och lekmännen i häradsrätt skulle vara mindre skickade för sitt värv än domare och nämnd i rådhusrätt. Det finns — såvitt jag kan finna — ej heller någon anledning befara att ej systemet med ensamdomare skulle låta sig inpassa även i häradsrätt. Jag är således beredd att tillstyrka utredningens förslag såväl om tremansnämnd som om ensamdomare i häradsrätt.

Den omständigheten att häradsrätt i mål om brott, varå icke kan följa straffarbete eller avsättning, är domför med tre i nämnden bör uppenbarligen ej — såsom också min företrädare i ämbetet för motsvarande situation uttalade vid framläggandet av förslaget om nya regler för rådhusrätts sammansättning i brottmål — utgöra hinder för att i sådana mål låta fulltalig nämnd medverka. Tvärtom bör så ske, då särskilda skäl påkallar det, såsom att bevisningen är vidlyftig eller svårbedömbär eller det eljest befinnes lämpligt. Även rent organisatoriska skäl kan tala för att nämnden är fullsutten.

I fråga om behörighet för ensamdomare att handlägga bagatellbrottmål har invändning ej rests mot tanken att sådan behörighet skulle tillkomma domare med åtminstone fiskalskompetens. Däremot har man i åtskilliga yttranden motsatt sig att tingsnotarie skall kunna förordnas att ensam avgöra sådana mål. Man har menat, att tingsnotarierna vid handläggningen av ifrågavarande mål behöver en nämnd vid sin sida. Jag delar denna uppfattning. Man torde få räkna med — såsom också framhållits i flera remissvar — att bagatellbrottmålen även framdeles kommer att anförtros åt tingsnotarie. Icke minst ur utbildningssynpunkt är detta av stort värde. Det måste därvid vara ett både nödvändigt och viktigt stöd för honom att kunna lita till en

nämnd. Jag föreslår därför att möjligheten att meddela förordnande för tingsnotarie att handlägga bagatellbrottmål göres beroende av att nämnd medverkar. Bestämmelse härom torde böra upptagas i domsagostadgan.

En regel om vidgad behörighet för häradsrätt med liten nämnd torde komma att föranleda vissa omläggningar, då det gäller att ordna nämndens tjänstgöring på ett rationellt sätt. Några allmänna regler härom låter sig dock knappast uppställa. Det torde få ankomma på häradshövdingen att närmare reglera tjänstgöringen. Såsom föreningen Sveriges häradshövdingar anfört bör emellertid icke komma i fråga att kalla nämnd till allmänt ting först sedan det blivit klart vilka mål som skall handläggas på tinget. Fasta tjänstgöringsturer bör om möjligt fastställas i förväg. I åtskilliga domsagor, kanske framför allt i de större, är det naturligtvis möjligt att reservera någon eller några tingsdagar för ting med tremansnämnd. Det är givetvis också tänkbart, såsom utredningen påpekat, att mål och ärenden med hänsyn till domförhetsreglerna indelas i grupper och utsättes till olika klockslag samt att för varje grupp kallas det antal nämndemän som erfordras.

Tremanstingen av nu förekommande slag synes på många håll ha spelat ut sin roll. Antalet mål, som handlägges vid dessa ting, är mycket litet, främst beroende på den vidgade användningen av strafföreläggande. Som utredningen påpekat har föreningen Sveriges häradshövdingar också hemställt — i skrivelse den 27 juli 1956 — att frågan om bibehållande av tremanstingen i gällande omfattning måtte upptagas till prövning. Genom de nu föreslagna kompetensreglerna har dock denna fråga kommit i ett nytt läge. Det bör närmare undersökas för varje särskild domsaga, i vad mån tingssammanträde med tremansnämnd bör hållas under tid då häradsrätten eljest har ferier och i vilka fall det alltjämt är påkallat att sådant sammanträde hålles på annan ort än tingsställe. En sådan undersökning kommer sannolikt att visa att antalet dylika, på förhand fastställda sammanträden bör minskas. Det ankommer på Kungl. Maj:t att i administrativ ordning meddela bestämmelser härom. Innan ytterligare erfarenhet vunnits i detta hänseende är jag icke beredd att pröva utredningens förslag till ändrad lydelse av 1 kap. 7 § rättegångsbalken.

Mot förslaget till ändrad lydelse av 6 § lagen om handläggning av domstolsärenden har jag ej funnit anledning till annan erinran än att jag — i likhet med ett par remissinstanser — vill förorda att ärende om dödande av förkommen handling må kunna handläggas med endast tre i nämnden. Förslaget torde böra kompletteras i detta syfte.

Förslaget till lag om ändring i strafflagen ger ej anledning till erinran.

Lagförslagen bör träda i kraft samtidigt med de nya domförhetsreglerna för rådhusrätterna eller den 1 januari 1959.»

Lagrådet m. m.

Vid fördragning av lagförslagen i lagrådet lämnades desamma utan erinran av två av lagrådets ledamöter, medan lagrådets två övriga ledamöter anförde följande:

»Enligt förslaget om ändring av 1 kap. 4 § rättegångsbalken skall häradsrätt bli domför utan nämnd vid huvudförhandling och syn å stället i brottmål, om målet rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och i målet ej förekommer anledning att målsägande finnes. Häradsrätt, tingsdomare eller tingssekreterare eller tillfällig vikarie skulle alltså enligt den nya lydelsen av lagrummet kunna ensam avgöra målen.

Vid behandling av förslag till lag om ändring i rättegångsbalken som förelades lagrådet genom remiss den 1 mars 1957 och som rörde rådhusrätts sammansättning i olika mål ansåg sig lagrådet böra understryka angelägenheten av att den lagfarne domaren — vare sig han hade nämnd vid sin sida eller ej — verkligen representerade erfarenhet och kunde svara för kontinuitet i avgörandena. Samma synpunkt har betonats i åtskilliga yttranden som avgivits över det nu aktuella förslaget om ändring i domförhetsreglerna för häradsrätt, i det man motsatt sig att tingsnotarie skulle kunna förordnas att ensam avgöra ifrågakvarande s. k. bagatellbrottmål. Föredragande departementschefen har med anledning härav uttalat sig för att i domsagostadgan borde införas bestämmelse, enligt vilken möjligheten att meddela förordnande för tingsnotarie att handlägga sagda brottmål skulle göras beroende av att nämnd medverkar.

Det synes oformligt att på detta sätt, på en omväg över domsagostadgan, införa en särskild regel om domstolens sammansättning för det fall att den lagfarne ledamoten är mindre erfaren. Det principiellt riktiga är i stället att ordinarie domare eller tillräckligt erfaren vikarie dömer i saken. Så länge det ej är sörjt för att så blir förhållandet bör enligt vår mening någon ändring av 1 kap. 4 § rättegångsbalken ej vidtagas. Om denna paragraf får bli oförändrad, blir följden att vid huvudförhandling eller syn i bagatellbrottmål alltjämt skulle krävas att häradsrätten består av lagfaren domare och minst tre nämndemän, d. v. s. även då annan än tingsnotarie är ordförande. Antalet dylika mål är ej så stort och handläggningen ej så tidskrävande att sagda förhållande kan ur arbetsynpunkt innebära någon kännbar olägenhet och att nämnd får deltaga vid målens handläggning har naturligtvis alltid sitt värde.

På grund av det anförda hemställa vi, att sagda paragraf icke blir föremål för ändring i nu förevarande sammanhang.»

Vad som förekommit vid lagrådsbehandlingen föranledde icke någon ändring i de remitterade lagförslagen, vilka med endast en redaktionell jämkning upptogs i förenämnda proposition nr 159. De i förevarande proposition, nr B 26, framlagda lagförslagen överensstämmer till alla delar med de i propositionen nr 159 upptagna.

Utskottet

Den reform av domförhetsreglerna för häradsrätt som föreslås i förevarande proposition kan sägas utgöra en följd av 1957 års lagstiftning om ändrade regler rörande rådhusrätternas domförhet i brottmål. Rådhusrättsre-

formen innebär att dessa domstolar fr. o. m. den 1 januari 1959 skall vid handläggning av brottmål i allmänhet sammansättas av en lagfaren domare och nämnd och sålunda även ha dylik sammansättning i de brottmål, vilka hittills handlagts av ett kollegium av tre eller fyra jurister. Vad angår nämndens storlek är rådhusrätt i mål om brott, varå icke kan följa straffarbete eller avsättning, domför med tre personer i nämnden. Genom reformen åstadkoms ej endast ett vidgat lekmannainflytande i städernas rättskipning utan togs även ett stort steg i riktning mot en mera enhetlig sammansättning av rådhusrätt och häradsrätt. Kvar står dock en väsentlig olikhet mellan dessa underrätter i fråga om den mindre nämndens kompetensområde, i det att denna i häradsrätt är behörig att handlägga allenast s. k. bagatellbrottmål, varmed förstås mål om ansvar för brott varå ej kan följa svårare straff än böter och vari ej förekommer anledning att målsägande finnes. Övriga brottmål handlägges alltså i häradsrätt med stor nämnd, bestående av lägst sju och högst nio personer. I rådhusrätt får bagatellbrottmålen alltsedan den år 1948 genomförda stora processreformen handläggas av en lagfaren domare ensam.

Då första lagutskottet år 1957 tog ställning till rådhusrättsreformen, vilket ställningstagande kom till uttryck i det av riksdagen godkända utlåtandet nr 38, gjorde utskottet det uttalandet att det ur principiell synpunkt varit önskvärt att jämväl häradsrätternas domförhet samtidigt kunnat bli föremål för omprövning, så att möjlighet öppnats att ernå likformighet i fråga om underrätternas sammansättning i brottmål. Med hänsyn till att någon prövning av frågan om häradsrätternas domförhet i det dåvarande läget ej ansågs kunna ske framhöll utskottet önskvärldheten av att denna fråga snarast och utan avvaktan på slutförandet av stadsdomstolsutredningens övriga arbetsuppgifter upptoges till övervägande och därav föranledda förslag förelades riksdagen.

Det önskemål, som sålunda uttalats av 1957 års riksdag, har nu i förevarande proposition blivit tillgodosett. På grundval av förslag, som efter utredning utarbetats av stadsdomstolsutredningen, har nämligen genom propositionen föreslagits, att häradsrätt med liten nämnd skall få samma befogenhet som rådhusrätt med liten nämnd och att i häradsrätt, liksom i rådhusrätt, bagatellbrottmålen skall kunna avgöras av en lagfaren domare ensam.

Vad först beträffar förslaget om utvidgning av den mindre häradsnämndens kompetensområde vill utskottet till en början erinra om att utskottet vid prövningen av 1957 års reform angående rådhusrätternas domförhet godtog att rådhusrätt med tremansnämnd finge handlägga den betydande gruppen medelsvåra brottmål, ett ställningstagande som förestavades av den uppfattningen att en dylik sammansättning i allmänhet vore för ifrågavarande målgrupp till fyllest med hänsyn såväl till rättssäkerhetssynpunkterna som till önskemålet om upprätthållande av en ur jämväl andra synpunkter god och effektiv rättskipning. Därest en bedömning efter samma grunder skulle leda till den slutsatsen att även den mindre häradsnämnden kan

tilläggas en motsvarande kompetens — spörsmål vartill utskottet skall återkomma — är det enligt utskottets mening angeläget att utan onödigt dröjsmål åstadkomma ett närmande av de båda underrättstyperna till varandra. Utskottet anser nämligen, att en dylik olikhet i domförhållanden mellan de båda slagen av underrätter, som sakligt sett är omotiverad, icke bör få bli bestående under så lång tid som kan beräknas förflyta till dess lagstiftning på grundval av stadsdomstolsutredningens slutliga förslag kan genomföras.

Mot den föreslagna reformen torde lika litet som i fråga om motsvarande anordning vid rådhusrätterna kunna riktas någon befogad invändning ur rättssäkerhetssynpunkt. Invändningar av dylikt slag har icke heller framförts under remissbehandlingen. Det saknas också anledning antaga att rättsskipningen vid häradsrätterna skulle efter förslagets genomförande bli kvalitativt sämre än vid rådhusrätterna. Såsom departementschefen framhållit kan det icke göras gällande att domarna och lekmännen i häradsrätterna skulle vara mindre skickade för sitt värv än domare och nämnd i rådhusrätt. Härtill kommer att förslaget kan förväntas erbjuda vissa fördelar ur praktisk synpunkt. Särskilt för stora och medelstora häradsrätter med betydande arbetsbelastning är en lättnad i nämndemännens tjänstgöringskyldighet önskvärd, i det att härigenom skapas bättre förutsättningar för en god och allsidig rekrytering av nämndemännen. I detta sammanhang bör framhållas att enligt vad som upplysts inom utskottet på sina håll yppats svårigheter att för nämndemannauppdrag rekrytera representanter för löntagargrupperna, särskilt tim- och ackordsavlönade, ett förhållande som i stor utsträckning torde bero på en alltför betungande tjänstgöringskyldighet för nämndemännen. Det synes sålunda knappast finnas anledning att ställa sig tvekan inför reformförslaget med mindre häremot kan anföras vägande skäl, betingade av för häradsnämnderna speciella förhållanden.

Vissa erinringar i sistberörda hänseende har framförts i de föreliggande motionerna. Bl. a. har gjorts gällande att häradsnämndens uppgift att tillföra domstolen Orts- och personkännedom icke skulle kunna fyllas i samma utsträckning som tidigare samt att nämndens folkliga anknytning och dess funktion att representera det allmänna rättsmedvetandet skulle avsevärt försvagas. Utskottet är väl medvetet om att rättsskipningens genom nämndinstitutionen garanterade folkliga förankring alltid varit och fortfarande är av största betydelse för upprätthållandet av förtroendet för rättsskipningen. Även den Orts- och personkännedom, som genom lekmännen tillföres rättsskipningen på landet, är av ett visst värde. Dessa synpunkter, som helt naturligt väger tyngst i fråga om handläggning av mål om grövre brott, vid vilken även enligt den föreslagna lagstiftningen stor nämnd alljämt skall deltaga, torde emellertid beträffande övriga mål i allmänhet bli tillbörligen tillgodosedda genom den mindre nämndens deltagande. Vad frågan om utnyttjandet av nämndens Orts- och personkännedom beträffar bör det tilläggas att vår nya rättegångsordning starkt begränsar möjligheterna att använda nämnden som upplysningskälla vid målen handläggning. Enligt föreskrift i rättegångsbalken skall nämligen domen grundas å vad vid

huvudförhandlingen förekommit — d. v. s. på den verksamhet parterna bedrivit inför rätten — och denna regel hindrar alltså att avgörandet grundas å material, som rättens ledamöter inhämtat utanför målet. Endast i den mån sådant material utgöres av omständigheter, som är allmänt kända, eller av allmänna erfarenhetssatser har domstolen rätt att begagna sig därav. Därest en ordning av detta slag icke upprätthålles, skulle nämligen rättens avgörande kunna komma att grundas på sakuppgifter, som parterna ej fått del av och därför icke blivit i tillfälle att motbevisa. Det är alltså uppenbart att gällande processordning i stor utsträckning hindrar att domstolen vid målens handläggning tillgodogör sig inom nämnden framkomna upplysningar.

I detta sammanhang bör framhållas — vilket också skett i propositionen — att reformen icke innebär att sammansättningen med den stora nämnden skulle vara helt utesluten vid handläggning av mål av förevarande slag. Tvärtom har särskilt understrukits att den större nämnden bör delta, då särskilda skäl påkallar det, såsom att bevisningen är vidlyftig eller svårbedömlig eller det eljest finnes lämpligt. Härvid har även rent organisatoriska synpunkter ansetts kunna tala för att nämnden är fulltalig. Utskottet är av den uppfattningen att, om i vissa fall särskilda önskemål föreligger om att Orts- och personkänedom tillföres domstolen i största möjliga omfattning, också detta kan få motivera att den stora nämnden kommer till användning.

Motionärerna har även framfört den synpunkten att minskningen av häradsnämnden skulle komma att medföra att nämnden finge svårare att göra sig gällande gentemot fackdomaren med påföljd att ämbetsmannainflytandet skulle komma att öka. Utskottet har emellertid för sin del svårt att se att i detta hänseende olika förutsättningar skulle föreligga i städerna och på landsbygden. Det kan därför icke med fog göras gällande att den mindre häradsnämnden skulle få svårare att hävda sig i förhållande till juristinslaget än den mindre nämnden i rådhusrätt. I anledning av det i motionerna framförda påståendet, att reformen innebär en minskning av lekmannainflytandet i häradsrätterna, bör erinras om att enligt gällande omröstningsregler, i vilka ändring icke föreslås, i den mindre sammansättningen endast tre nämndemän kan, om de är ense, överrösta juristdomaren, medan det för att den stora nämnden skall kunna diktera domen erfordras att minst sju av dess ledamöter är ense därom. I belysning av detta förhållande kan därför snarare ett påstående om att reformen i realiteten innebär ett ökat lekmannainflytande anses ha fog för sig.

Det ovan anförda leder enligt utskottets mening till den slutsatsen att övervägande skäl föreligger att nu genomföra den föreslagna utvidgningen av den mindre häradsnämndens kompetensområde. Reformen har också tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet av de hörda remissinstanserna. Utskottet får därför förorda förslaget i denna del.

Vad härefter angår förslaget om införande vid häradsrätterna av systemet med ensamdomare vid handläggning av bagatellmålen har utskottet ej

någon principiell erinran däremot. Utskottet delar departementschefens uppfattning att tingsnotarie icke bör få handlägga dylika mål utan att ha nämnd vid sin sida och har intet att invända mot det sätt, varpå departementschefen avsett att reglera detta spörsmål.

Förslagen till lag om ändring i strafflagen och till lag om ändrad lydelse av 6 § lagen om handläggning av domstolsärenden föranleder ej någon erinran från utskottets sida.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen — med avslag å motionerna I: B 150 och II: B 186 samt I: B 151 och II: B 187 i vad de berör förevarande del — måtte antaga de genom propositionen framlagda förslagen till *dels* lag om ändring i rättegångsbalken, *dels* lag om ändring i strafflagen;

B. att riksdagen — med avslag å motionerna I: B 150 och II: B 186 samt I: B 151 och II: B 187 i vad de berör förevarande del — måtte antaga det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden.

Stockholm den 15 juli 1958

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Ahlkvist, Per Olofsson, fru Gärde Widemar, herrar Lindgren, Erik Svedberg, Franzén, Arvidson och Alexanderson;

från a n d r a kammaren: herrar Rylander, Hedqvist, Gezelius*, fru Johansson, fru Boman, herrar Ekström i Björkvik, Jacobsson i Sala och Fäll-din.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av fru *Gärde Widemar*, herrar *Franzén*, *Arvidson*, *Alexanderson*, *Gezelius*, fru *Boman* och herr *Fäll-din*, vilka ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort ha följande lydelse:

»Den svenska häradsnämnden har utomordentligt djupa rötter i svenskt

rättsliv och har, särskilt efter den omdaning av rättegångsordningen som genomförts i och med den nya rättegångsbalkens antagande, visat sig äga stort värde även under nu rådande samhällsförhållanden. Den bärande tanken bakom nämndinstitutionen är att rättsskipningen i första instans skall äga en stark förankring i en bred folklig representation, som ger ett uttryck för det allmänna rättsmedvetandet. Sedan landskapslagarnas tid har nämnden i princip bestått av tolv nämndemän, men vid processreformens genomförande ansågs det möjligt att, utan att förändra nämndens karaktär, minska antalet nämndemän till nio med sju som lägsta domfört antal. Det nu föreliggande förslaget, att för det helt övervägande antalet mål minska det domföra antalet till tre, innebär däremot enligt utskottets mening en så väsentlig nedskärning, att själva nämndinstitutionens karaktär därigenom radikalt förändras. Visserligen skall den större nämnden fortfarande fungera i grövre brottmål, men då gränsen mellan de olika målkategorierna dragits så, att blott en fjärdedel av målen hänföres till grövre brottmål, kommer tremannanämnden att framstå som det normala och den större nämnden som en förstärkt nämnd för speciella mål.

Det är enligt utskottets mening uppenbart, att den sålunda föreslagna nedskärningen innebär en minskning av lekmannainflytandet och en försämring av rättsskipningens kvalitet. Det kan visserligen sägas, att en tremannanämnd lättare än en sju Mannanämnd kan enas och därigenom avgöra domslutet, men i praktiken torde domar, som beslutas av nämnden mot den lagfarne domarens mening bli mycket sällsynta vare sig nämnden består av tre eller sju ledamöter. Nämndens verkliga inflytande på rättsskipningen sker icke på detta sätt utan genom de argument och synpunkter, som framföres under överläggningen och som i avsevärd utsträckning inverkar på de domslut, varom domare och nämnd i de flesta fall enar sig. Detta inflytande minskas givetvis i och med nedskärningen av antalet nämndemän, då de olika nämndemännen har synpunkter och argument att framföra och olika mål kräver belysning från olika håll. Samtidigt minskas även nämndens möjlighet att tillföra domstolen orts- och personkänedom. I den mån man uppfattar lekmannainflytandet som ett värdefullt inslag i rättsskipningen innebär minskningen tydligen en försämring av rättsskipningens kvalitet.

Utskottet är visserligen medvetet om att kraven på rättsskipningen och dess organ måste variera med hänsyn till målens beskaffenhet och betydelse. Det är således naturligt att en mindre kvalificerad sammansättning av domstolen föreskrives för enklare mål. Utskottet anser emellertid att den kategori mål, som enligt propositionen skulle handläggas av den mindre nämnden, i stor utsträckning omfattar även mål, som fordrar fulla kvalifikationer hos domstolen. Sålunda skulle dit hänföras ett stort antal mål, som gäller utdömande av frihetsstraff. Och trafikmålen, som kommer att utgöra den övervägande delen av denna kategori, kan bl. a. genom sin betydelse för körkortsindragningarna vara av den största betydelse för de därav berörda. De är dessutom av sådan natur, att nämndens medverkan där är av minst lika stor betydelse som i mål om egendomsbrott, där den tilltalades skuld i

de flesta fall är klar och domstolens bedömande huvudsakligen gäller den påföljd, som skall tillämpas.

Med det anförda har utskottet velat belysa, vilken väsentlig betydelse för rättsskipningen som den föreslagna ändringen i nämndens sammansättning skulle ha. Det bör i varje fall krävas synnerligen starka skäl för att vidtaga en sådan ändring. Dylika skäl har enligt utskottets mening icke anförts. Även om det må vara önskvärt, att likhet skapas mellan stad och land i fråga om underrätternas organisation, så kan detta icke vara ett tillräckligt skäl att så brådstörtat och så radikalt, som här föreslagits, förändra häradsnämndens karaktär. Den år 1957 för rådhusrätterna beslutade sammansättningsformen har ännu icke prövats i praktiken, och den möjligheten bör hållas öppen att enhetligheten mellan stad och land så småningom uppnås på ett sätt, som närmare överensstämmer med häradsrätternas nuvarande organisation. Denna fråga, som kräver ett noggrannare övervägande än som hittills ägt rum, bör i stället lämpligen prövas i samband med det slutliga ståndpunktstagandet till stadsdomstolarnas förstatligande. Lagstiftningen om ändrad sammansättning av rådhusrätterna i vissa brottmål, som genomförts bland annat med hänvisning till att den medförde ett utökat lekmannainflytande på rättsskipningen, bör sålunda icke få användas som ett argument för en lagändring i fråga om häradsnämndens sammansättning, vilken verkar i motsatt riktning.

Mot förslaget till lag om ändrad lydelse av 6 § lagen om handläggning av domstolsärenden har utskottet icke någon erinran.

Under återopande av det anförda får utskottet hemställa,

A. att riksdagen — med bifall till motionerna I: B 150 och II: B 186 samt I: B 151 och II: B 187 i vad de berör förevarande del — måtte avslå de genom propositionen framlagda förslagen till *dels* lag om ändring i rättegångsbalken, *dels* lag om ändring i strafflagen;

B. att riksdagen — med avslag å motionerna I: B 150 och II: B 186 samt I: B 151 och II: B 187 i vad de berör förevarande del — måtte antaga det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden.»

Särskilt yttrande

av herrar *Rylander* och *Jacobsson* i Sala, vilka anförde:

»Då utskottet år 1957 till behandling förehade ovan berörda förslag till ändring av rådhusrätternas domförhet, biträdde vi den mening, som kom till uttryck i den vid utskottets utlåtande fogade reservationen och som inbefattade i första hand avstyrkande av förslagets antagande och i andra hand yrkande om meddelande av vissa övergångsbestämmelser i syfte att

minska den ökning av kostnaderna för rättsvården, som vid bifall till förslaget komme att drabba vissa städer. Vår negativa inställning till rådhusrättsreformen grundade sig på den uppfattningen, att vårt domstolsväsen borde bli föremål för en enhetlig och genomgripande reform och att alla de spörsmål, som äger samband med frågan om rådhusrätternas framtida organisation samt sammansättningen av dessa och övriga underrätter, bort övervägas i ett sammanhang. Vi ansåg därför, att principiella betänkligheter mötte mot att i det dåvarande läget, då inom stadsdomstolsutredningen en omfattande utredning pågick angående dessa spörsmål, beträda en väg, som innebar en partiell reform avseende endast rådhusrätterna, särskilt som detta för åtskilliga städer skulle medföra avsevärt ökade kostnader för rättsvården. Utredningsarbetet angående underrätternas organisation pågår fortfarande och kan förväntas taga ytterligare lång tid i anspråk. Då emellertid den reformväg, från vilken vi tidigare avrätt, godkänts av riksdagen, bör enligt vår mening de anförda skälen mot partiella reformer icke få hindra, att reformarbetet för att åstadkomma en mera enhetlig underrättsorganisationen än för närvarande fullföljes. Det skulle, som också från skilda håll framhållits i den tidigare debatten, vara stötande, om genom rådhusrättsreformen tillskapades en *ny* olikhet mellan städernas domstolar och övriga underrätter, i det att, om ändring ej vidtoges också med avseende å häradsrätts domförhet, nämnden i rådhusrätt komme att även i vissa mål om frihetsstraff eller skadestånd bestå av allenast tre ledamöter, medan i häradsrätt en sådan sammansättning finge förekomma endast i bötesmål och ej i något fall i fråga om skadestånd. Denna bristande enhetlighet i fråga om domförheten skulle bli så mycket mer framträdande som det övervägande flertalet av brottmålen beröres därav. I ovannämnda av riksdagen godkända utskottsutlåtande framhölls också såsom önskvärt att, om förslaget till rådhusrättsreform antoges, frågan om häradsrätternas domförhetsregler snarast möjligt och utan avvaktan på slutförandet av utredningens uppdrag toges upp till övervägande och att därav föranledda förslag förelades riksdagen. Nu ifrågavarande förslag har framlagts i anledning av det av riksdagen sålunda uttalade önskemålet.»